

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Ворко Тетяна Вікторівна
Керівник: Антоненко І. Ю.
Рецензент: Велитченко Л. К.
Нормоконтроль _____ Микита ПАНОВ

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 96 с., 4 табл., 16 рис., 76 джерел.

Об'єкт дослідження – освітній процес дітей з порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Предмет дослідження – психолого-педагогічний супровід дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Мета дослідження – науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс методів дослідження:

- теоретичні: порівняння, узагальнення та систематизація науково-теоретичних даних для вивчення стану розробленості проблеми та шляхів її вирішення;

- емпіричні: цілеспрямоване спостереження, бесіди, тестування та анкетування, а саме: методика М. Рожкова та А. Мудрик для вивчення рівня моральних цінностей та соціалізації учнів; опитувальник Л. Божович, Н. Гуткіної для діагностики рівня навчальної мотивації; тест-фільм Р. Жилия для дослідження міжособистісних стосунків; методики «Мої орієнтири», «Професійні здібності» Л. Йовайши для діагностики особистісного самовизначення;

- статистичні методи: кількісна та якісна обробка результатів дослідження, порівняльний аналіз за критерієм Стьюдента для доведення значущості відмінностей між двома вибірками (контрольній та експериментальній) після впровадження методики психолого-педагогічного супроводу.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД, ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ, СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ЗАКЛАД.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних умовах реформування системи освіти в Україні психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору є одним з найважливіших завдань спеціальної освіти, зокрема тифлопедагогіки, адже мусить забезпечити комплексну педагогічну підтримку та допомогу таким дітям у процесі їх розвитку, корекції порушень і здобуття освіти відповідного рівня з метою соціалізації – входження в суспільство на рівних правах із людиною з нормальним зором. Особливі труднощі виникають у процесі соціалізації дітей зі складними порушеннями розвитку, зокрема глибокими порушеннями зору (Ю. Бондаренко, Т. Гребенюк, В. Кобильченко, І. Моргуліс, В. Ремажевська, Є. Синьова, М. Федоренко та ін.).

У сучасній спеціальній психології та педагогіці вчені засвідчують відносно низький рівень соціальної адаптації, сформованості життєвих планів у дітей з особливими освітніми потребами та вказують на неготовність до самостійного проектування власного майбутнього (Г. Жаренкова, А. Іваненко, Н. Королько, І. Кулагіна, Г. Мустафаєв, І. Татяничикова, Г. Шаумаров, А. Шевцов та ін.); недостатню сформованість мотиваційно-вольової сфери особистості як фундаменту особистісного самовизначення та розвитку самосвідомості (І. Дмитрієва, С. Конопляста, С. Миронова, С. Могілевський, І. Сасіна, В. Синьов, Є. Синьова, С. Федоренко, М. Шеремет).

Проблеми підготовки дітей з особливими освітніми потребами на різних вікових етапах до інтеграції в соціум у контексті формування в них нормативної поведінки та моральних якостей представлені в наукових працях М. Буфетова, І. Дмитрієвої, І. Єременка, В. Жук, А. Капустіна, Є. Клопоти, С. Коноплястої, М. Кота, В. Синьова, М. Супруна, Н. Тарасенко, С. Федоренко, Л. Фомічової, А. Шевцова, М. Шеремет та ін. Окремі аспекти супроводу таких дітей з метою формування у них соціальних компетентностей вивчали Ю. Бистрова, О. Вержиховська, О. Гаврилов, А. Іваненко,

Г. Запрягаєв, В. Кобильченко, С. Літовченко, С. Мнухін, Є. Синьова, О. Таранченко, В. Тарасун та ін.

Питання методичного забезпечення процесу формування та корекції навичок навчально-практичної діяльності у дітей з порушеннями зору вивчали А. Андрасян, Ю. Бондаренко, Т. Гребенюк, Л. Вавіна, Н. Воловик, В. Ковиліна, С. Кондратенко, І. Моргуліс, І. Сасіна, Т. Свиридюк, І. Соколянський, М. Федоренко та ін.). В науковій літературі широко представлений медичний аспект реабілітації таких дітей (Ю. Барінов, Л. Денисюк, С. Лупир, С. Могілевський, А. Петруня, С. Риков, І. Шаргородська та ін.). Питання формування особистості дитини з порушеннями зору висвітлено в наукових працях І. Гудим, В. Кобильченка, Є. Клопоти, Є. Синьової, О. Таран. Окремі аспекти розвитку комунікативної діяльності та міжособистісних стосунків зазначеної категорії дітей вивчалися І. Гудим, Н. Колодної, І. Некрасовою, О. Паламар, І. Сасіною, Т. Семенишеною, Є. Синьовою, С. Федоренко та ін.

З'ясовано, що реалізація права на освіту та успішна інтеграція в суспільство дітей з глибокими порушеннями зору можлива в навчально-реабілітаційних центрах, де освітній процес поєднує психолого-педагогічні, реабілітаційні та корекційно-розвивальні технології (Т. Гребенюк, Т. Дегтяренко, В. Денискіна, В. Купрас, С. Могілевський, В. Ремажевська, Є. Синьова та ін.). Проте, у цих дослідженнях недостатньо висвітлено проблему психолого-педагогічної підтримки дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу, не представлено ефективної комплексної методики супроводу освітнього процесу дітей, спрямованої на розвиток усіх сфер їх соціалізації (провідна діяльність; спілкування та поведінка; самосвідомість).

Актуальність зазначеної проблеми, її недостатнє теоретичне вивчення та практична реалізація обумовили вибір теми дослідження: «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу».

Об'єкт дослідження – освітній процес дітей з порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Предмет дослідження – психолого-педагогічний супровід дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Мета дослідження – науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Згідно з поставленою метою було визначено такі завдання дослідження:

1. На основі аналізу та узагальнення наукової літератури з'ясувати сутність поняття супроводу, проаналізувати соціально-психологічний, педагогічний та дефектологічний підходи щодо його визначення.

2. Підібрати інструментарій дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

3. Визначити основні компоненти психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

4. Розробити та апробувати методику психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими порушеннями зору в практику роботи спеціального загальноосвітнього закладу.

Теоретико-методологічними засадами дослідження є: теорія соціалізації як процесу засвоєння особистістю моральних норм і соціальної поведінки (В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бистрова, І. Дмитрієва, С. Максименко, Л. Руденко, С. Савченко, О. Караман, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.); теорія взаємодії біологічних і соціальних детермінант розвитку особистості (Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Синьов та ін.); теорія особистісно-орієнтованого підходу в освіті (Ш. Амонашвілі, І. Бех, В. Бондар, В. Гандер, А. Ганджій, З. Марголін, І. Соколянський); теоретико-методологічні засади соціально-педагогічної

реабілітації особистості (В. Кобильченко, С. Могілевський, І. Моргуліс, О. Романенко, Є. Синьова, А. Шевцов); положення Закону України «Про освіту», «Про спеціальну школу та навчально-реабілітаційний центр».

Методи дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс методів дослідження:

- теоретичні: порівняння, узагальнення та систематизація науково-теоретичних даних для вивчення стану розробленості проблеми та шляхів її вирішення;

- емпіричні: цілеспрямоване спостереження, бесіди, тестування та анкетування, а саме: методика М. Рожкова та А. Мудрик для вивчення рівня моральних цінностей та соціалізації учнів; опитувальник Л. Божович, Н. Гуткіної для діагностики рівня навчальної мотивації; тест-фільм Рене Жилія для дослідження міжособистісних стосунків; методики «Мої орієнтири», «Професійні здібності» Л. Йовайши для діагностики особистісного самовизначення;

- статистичні методи: кількісна та якісна обробка результатів дослідження, порівняльний аналіз за критерієм Стьюдента для доведення значущості відмінностей між двома вибірками (контрольній та експериментальній) після впровадження методики психолого-педагогічного супроводу.

Експериментальна база дослідження: комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Орієнтир» Запорізької обласної ради. Проводили дослідження протягом 2021–2022 рр.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та можливості застосування тифлопедагогами, психологами, корекційними педагогами запропонованої методики психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими порушеннями зору в умовах спеціального загальноосвітнього закладу.

Апробація результатів дослідження. III Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 87 сторінках. Список використаних джерел нараховує 76 найменувань.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з глибокими порушеннями зору зробити наступні висновки:

1. На підставі теоретичного аналізу спеціальної та психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що соціально-педагогічний супровід є системою послідовної, комплексної, соціально спрямованої педагогічної діяльності команди фахівців, яка забезпечує процеси індивідуалізації особистості учня, створює умови для його самовизначення за рахунок власних можливостей та здібностей, захищає права учня.

Встановлено, що психолого-педагогічний супровід у педагогічній системі – це системний процес створення умов для самостійного життєвого вибору дитини з порушеннями зору, її самореалізації в провідній діяльності, адаптації в соціумі на всіх вікових етапах. Соціально-педагогічний супровід здійснюється усіма суб'єктами педагогічної системи в ситуаціях взаємодії з дитиною та спрямований на пошук сильних сторін і компенсаторних механізмів розвитку дитини з глибокими порушеннями зору, корекцію, опору на збережені психічні функції та аналізатори з урахуванням структури порушення й рівня психофізичного розвитку, створення соціально-педагогічних умов для формування зв'язку з суспільством та формування інтегративних навиків.

Визначено основні компоненти соціально-педагогічного супроводу дитини: дослідно-експериментальний, продуктивний, нормативний, корекційний, інформаційний, та його функції в рамках освітнього процесу: діагностична підтримка, консультативна діяльність, інформаційне та методичне забезпечення, організація діяльності та управління.

Встановлено, що комплексний психолого-педагогічний супровід командою фахівців має ґрунтуватися на основних методологічних принципах,

котрі дозволяють створювати та впроваджувати ефективні інноваційні технології навчання дітей з особливими освітніми потребами, спрямовані на розвиток всіх сфер соціалізації дитини (провідна діяльність; міжособистісні стосунки та спілкування; самосвідомість).

2. Визначено основні показники ефективності методики психолого-педагогічного супроводу в різних сферах соціалізації дитини: у сфері провідної діяльності – знання та уявлення про навколишній світ, сформованість навичок навчально-практичної діяльності, розвиток інтересів, навчальної мотивації, схильностей і здібностей; у сфері міжособистісних стосунків і спілкування – сформованість комунікативної і спільної діяльності, міжособистісних стосунків; вміння вирішувати конфліктні ситуації, володіння соціально схваленою поведінкою; у сфері самосвідомості – сформованість життєвого цілепокладання, особистісного та професійного самовизначення, розвинення соціальної мотивації, самосвідомості та рефлексії.

На основі показників ефективності психолого-педагогічного супроводу та критеріїв (когнітивний, мотиваційно-ціннісний і особистісно-діяльнісний) визначено три узагальнені рівні соціалізації дітей з глибокими порушеннями зору: високий, середній та низький.

3. Встановлено, що на початку експерименту менш ніж 9% учнів мали високий рівень соціалізації. У половини респондентів (54,39% в експериментальній та 51,79% в контрольній групі) навпаки виявлено низький рівень, ці діти характеризуються порушеннями комунікативної діяльності, поведінки та невисокою пізнавальною активністю, обмеженим безсистемним запасом знань про навколишній світ, мають несформовані практичні та інтегративні навички, недостатній рівень самостійності та автономності, низький рівень навчальної мотивації.

4. Розроблено та апробовано комплекс соціально-педагогічних технологій організації процесу соціалізації учнів з порушеннями зору на основі кейс-методу – інтерактивної технології навчання для формування компетентностей та особистісних якостей на основі вирішення реальних та

змодельованих вчителем соціальних ситуацій, які потребують аналізу, додаткових знань та самостійного пошуку рішення. Підтверджено ефективність впровадження методики в умовах навчально-реабілітаційного центру: в два рази збільшився показник успішності в навчальній діяльності дітей ($p \leq 0,001$), підвищився рівень розвитку інтегративних навичок (від 34,1% до 87,3%); збільшилися середні показники соціальної активності (від 61,8% до 88,7%) та моральності (від 39,1,% до 88,7%), в 2,5 рази підвищився рівень сформованості мотиваційної сфери дітей з глибокими порушеннями зору ($p \leq 0,001$). Значно збільшилася кількість дітей з високим рівнем соціалізації (від 8,76% до 35,09%) та зменшився показник дітей, які мали низький рівень (від 54,39% до 10,52%).